

kívül Hervartón, Richwaldon, Szvidnicskán, Bártfán és Zborón találtam még jelentéktelenebb, a múlt század derekára valló, de tehnikájuknál fogva a régi gyakorlattal összefüggő üvegtárgyakat.

Ezek közül művelődéstörténeti szempontból igen érdekesekek a zborói üvegpénzek. A körülbelül egy korona nagyságú üvegkarongok mellső lapjára C. A. monogrammot, hátsó lapjára kereket vagy sarlót préseltek. A monogrammmal Comes Aspremontot jelent, a kerek pénzek ígás napszámot, a sarlósak kézi napszámot. A fehér, zöldes, sárga és kék üvegből készült pénzeket a jobbágyok a végzett robotért kapták s ezek így ennek lerovását igazolták. Tudjuk, hogy a Makovica Rákóczi Júlia, II. Rákóczi Ferenc nővére révén szállt az Aspremont családra, kité Aspremont Ferdinánd gróf vett feleségül. A család 1804-ben halt ki s így alig egy századig bírta Zborót. Üvegpénzei a község határában Szlebníkhután készültek. Színük, anyaguk azonos a szvidniki

csillárüvegével s így alighanem ezt is egy zborói kastélybeli velencei csillár mintájára itt készítették.

Sokat írhatnék olyan műtárgyakról, amelyeket sárosvármegyei utamban magánosok birtokában találtam, amelyeket azonban múzeumunk számára az azokhoz fűződő családi kegyelet miatt nem sikerült megszerezni. Ilyen tárgy a képünkön látható díszláda, amelyet Alapi Salamon Géza palocsaai kastélyában őriznek s amelyet itt Bottyánné menyasszonyi ládájának tartanak. A XVII. század derekára valló barokk láda 159 cm. széles, 94 cm. magas és 76 cm. mély. Stíljével, mint említettem, a löcsei Kollmitz Kristófra emlékeztet. Homlokdeszkáján fényezett fekete alapon k. rubfejes barokk cíkornyak közt az oroszlánál birkozó Sámson színezett domborművű képét látjuk. Kétfelől oszlopos fülkékben két római katona féldomborművű alakja áll. A láda talpuzatát kerubfejes gyümölcsfüzér díszíti, tetejét és oldallapjait keretbe foglalt gyertyánfa-berakás.

AZ EVANGÉLIKUSOK RÉGI TEMETŐJE SOPRONBAN.

IRTA: BÜNKER R. J. ÉS DIVALD KORNÉL.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMÜNK protestáns korszakának művészetével nálunk eddigelé még vajmi kevesen foglalkoztak. Ez irányú kutatásaink fogyatékosága s nem az a körülmény, mintha művészetünk akkoriban szünetelt volna, az oka annak, hogy a XVI. század művészettörténelmünkben még ma is valóságos saeculum obscurum. Több mint valószínű, hogy XVI. századbeli művészetünkről, emlékei java részének pusztulása miatt, soha sem lesz módunkban oly világos képet nyerni, mint aminővel történelmünk többi évszázadainak művészetéről már ma is rendelkezünk. A protestáns kor XVII. századra eső felének művészete azonban nálunk ugyancsak fényesen cáfolja meg a reformáció mű-

vészettelens szelleméről táplált, még ma is csaknem általános balhiedelmet. Szinte lehetetlen elgondolni, hogy ez a művészet máról holnapra a XVII. században keletkezett, hogy csirái nem a XVI. századba nyúlnak vissza.

Több mint valószínű, hogy a művészet fejlődése Magyarországon napjainkig sohasem szünetelt. Csak politikai és kulturális állapotainknak megfelelően maradt hol többé, hol kevésbé mögötte a külföldi művészet jelentőségének. Ha mégis oly kevésre méltatjuk, ennek oka csakis az, hogy eleve lekicsinyeltük régi művészetünket, anélkül hogy ezzel behatóbban megismerkedni érdemesnek tartottuk volna. Különösen protestánskori művészetünk emlékeit hanyagoltuk el s dobtuk ki tömegesen

középkori templomainkból ezek restaurálása közben, a félreértett stílszerűség ürügye alatt. Annyi bizonyos, hogy a protestantizmus rohamos elterjedésének megfelelően nem látta szükségét, hogy új templomokat építsen. Céljainak megfeleltek a középkorból megmaradt katolikus templomok, amelyeket igen sok városunkban még belső felszerelésükben is változatlanul hagyott.

De ha templomokat nem is építettek, a világi építészet terén a művészi tevékenység a protestáns korban ugyancsak élénk volt. Samit ma legnagyobb számmal itt ránk maradt emlékei alapján felsőmagyarországi renaissance-építészetnek nevezünk, azt bizvást tarthatjuk a protestáns kor jellegzetes építészeti stíljének. E stíl elsősorban díszítő jellegű. Szellemének megfelelően a protestánskor művészet egyéb ágainak fejlődése is dekoratív irányban haladt, de azért művészettörténelmi szempontból nem kevésbé értékes, mint volt a középkor s a magyarországi hazai renaissance művészete, mely istápolói szellemének megfelelően gyakrabban jutott önálló jellegű s nagyszabású, monumentális föladatokhoz.

A művészi alkotások értéke azonban soha sem függött ezek térbeli arányaitól. Ha ez úgy lenne, Egyiptom gúláit kellene tartanunk a legkiválóbb építészeti emlékeknek. A művészi alkotások, amelyekkel a protestáns kor a középkori templomok díszítését kiegészítette, művészettörténelmi és művészi érték dolgában semmivel sem állnak mögötte azoknak az emlékeknek, amelyekkel a XV. század s a XVI. század első negyede hagyott ránk. Különösen áll ez a protestánskor halottas emlékekről, amelyeket a későbbi vallási türelmetlenség a legtöbb helyen megsemmisített, amelyek azonban egy-két helyen, mint például a lőcsei szent Jakab templomban, tömegesen maradtak ránk. E többnyire fából faragott, gazdagon színezett és aranyozott emlékek sorában nem egy klasszikus remekmű akadt, mely arról is tesz tanuságot, hogy miként a protestáns kor szelleme, művészetének elemei is nyugatról, főleg Németországból szivárogtak át hozzánk. A külföldi vívmányok fölhasználásában azonban sok az önállóság. Mestereink ugyanis

mindig tudtak számolni a helyi körülményekkel, városaink sajátos viszonyaival s megbízóik ízlésével. Magyarország régi, erőteljes kultúrájának egységét semmi sem bizonyítja fényesebben, mint az a körülmény, hogy művészi alkotásaiban még akkor is egyazon ízlés nyilvánult mindenfelé, amikor az ország politikailag s vallási téren a szó szoros értelmében darabokra szakadt.

E kulturális egység folyománya volt a művészetünk fejlődésében tapasztalható folytonosság, amely a legádázabb vallási viillonások korában sem szakadt meg. A protestáns kor művészetét főleg városainkban az ellenreformáció diadala nyomában a katolikusok fejlesztették tovább. Ahol a protestánsoknak továbbra is alkalmuk nyílt művészi tevékenységre, ott ennek alkotásaihoz nem egyszer a katolikus templomok díszítő részleteiről lesték el a mintát.

A protestáns kor művészetének végét szinte évszámnyi pontossággal 1671-re tehetjük. Ekkor kezdődik az ellenreformáció, mely a protestánsokat sorra megfosztja templomaiktól, vallásuk szabad gyakorlását mindenfelé betiltja, papjaikat elűzi. Az üldözések elmúltával is több mint száz év múluk el s a protestánsok csak ideiglenes jellegű fatemplomokban dicsérhetik Istent. E faépületek maradandó művészi koncepciók megoldására nem igen adhattak alkalmat, díszítésük a változott viszonyoknak megfelelően alighanem szintén nagy mértékben állt mögötte a protestáns kor XVII. századbeli díszítőművészetének.

A leghevesebb protestánsüldözések korában Sopron túlnyomóan evangélikus lakossága kiváltságos helyzetet vívott ki magának. Mint Csányi Jánosnak, Paur Ivántól közölt, az Akadémia kiadásában 1858-ban megjelent s 1670-től 1704-ig terjedő magyarországi krónikájában olvashatjuk, a soproni polgárok a külföldi protestáns hatalmasságok bécsi követiinek közbenjárásával ki tudták vívni, hogy ha templomaik el is vették, sőt a halottaiknak való harangozástól is eltiltattak, vallásuk szabad gyakorlásában meghagyták őket. Mint-hogy a protestáns istentisztelet Ausztriában is mindenfelé tilos volt, a szomszéd ország elő-

kelőbb protestáns családai közül számosan telepedtek le Sopronban, hol szabadon vehettek részt az istentiszteleten. Ez utóbbinak színhelye szintén egy ilyen Ausztriából Sopronba szakadt főúri nő, Eggenberger herceg özvegyének, született brandenburgi hercegnőnek háza volt. A soproni szent-György-utca 12. számú háza ez, amelyet Eggenberger hercegnő 1673-ban egy Resch nevű polgártól vásárolt meg s az istentisztelet céljaira gyökeresen átalakított. A ház ma is ebben az alakjában van meg. Derékszögű négyszög alakú udvarát három oldala felől emeletes árkádok határolják. A hosszanti árkádsor középső loggia nyílásában mint képünkön is látható, a folyosó falazott korlátja, díszesen faragott szószerk alakjában domborodik ki.

1674-ben a soproni evangélikusok, akik eddig a katolikusokkal együtt közösen a szt. Mihály-templom mellé temetkeztek, külön temetőhöz jutnak. Főleg ez utóbbinak köszönhetjük, hogy a protestánskor művészet Sopronban a kőfaragás terén páratlanul érdekes másodvirágzásra kelt. Az Ausztriából ideszakadt főúri családokkal versenyezve Sopron és környékének patricius családai is szebbnél szebb síremlékeket állíttatnak maguknak, családjuknak, papjaiknak. A kőfaragóiskola, amelyet így a soproni evangélikusok kegyelete akkoriban nálunk páratlan virágzáshoz juttatott, közel másfélszázéven keresztül óriási tevékenységet fejt ki, amely síremlékeken kívül épületek kapuzatainak, egyéb részleteinek s diszkutaknak faragására is kiterjedt. A soproni evangélikusok régi temetője a líceum épülete mögött, falakkal kerített hatalmas négyszög alakjában terül el s 1674-től 1886-ig volt használatban. E két századnál hosszabb idő folyamán egy-egy sírhelyen több ízben is temetkeztek s a kihalt családok emlékeit ilyenkor alighanem szintén újakkal pótolták. Csak a mintegy három méternyi magas kerítés falához illesztett régi síremlékek maradtak ránk nagyobb számmal. De ezek közül is nem egy kihalt család síremlékét későbbi soproni családok a maguk számára sajátították ki, úgy hogy a régi fölíratos táblákra a rájuk vonatkozó adatokat vésették. A temető közepén volt régibb

síremlékek közül csak Gállfy Ádám császári kamarás síremléke 1686-ból maradt meg. Hatszögletes, oszlopos nyílt csarnok ez, amelyhez hasonló alakú Zborón a Rákóczi-kastély udvarának kútja. Oszlopai törzsét domborművű gyümölcsbokrok díszítik, oszlopfejezeteit kerubfejek, attikai párkánya alatt virágindás friz húzódik végig.

A falak mentén mintegy félszáz jelentősebb régi síremléke maradt ránk, amely 1674-től a múlt század második tizedéig, szinte lépésről lépésre tárja elénk a soproni kőfaragóiskola tejlődését.

Hogy az iskola eredete a város régibb művészetében gyökerezik s hogy kőfaragóinkat nem a Sopronba költözött külföldi családok telepítették le itt, ennek a legregibb síremlékek a bizonyosságai. Gaymann bárónó síremléke 1682-ből s a következő három képünkön látható síremlék szerkezete, stílje, valamint díszítő motívumai még élénken emlékeztetnek azokra az építáriumokra, amelyeket a protestánsok a középkori templomok birtokában, ezek belsőjében helyeztek el s amelyek így nem lévén kitéve az idő viszontagságainak, többnyire fából készültek. A Palló és Geyring család által kiséjítetett, 1883-ban restaurált, XVII. századbeli síremlék kerub-fejével felvidéki kőfaragványokon igen gyakran találkozunk. Így Löcsén egy építáriumon és Kollmitz Kristóf orgonakarzatán Szepesszombaton a plébánia-templom szentélysorompóin. Reichenhaller közgyám és Sovitsch Ábrahám síremlékén a merészen kidomborodó akantuszlombok alig tekinthetők egyebeknek, mint faépítáriumok hasonló díszítő elemei szolgálai másának.

A kőfaragás stíljének megfelelőbb építészeti szigorúság a soproni kőfaragó-iskolában csak a XVIII. század kezdetével kap lábra. A Jöstelberg és Vämer-féle síremlék azonban még akkor is úgy fest, mintha a diadalmas ellenreformáció korában az ismét katolikusá lett templomokban tömegesen emelt portálszerű faoltárok hatása alatt készült volna, amely utóbbiak egyébként kőarchitektúrát utánoztak. A Donnerre emlékeztető barokk szellemében tervezett pompás építészeti koncepciójánál fogva a legkiválóbb Autner Vilmos

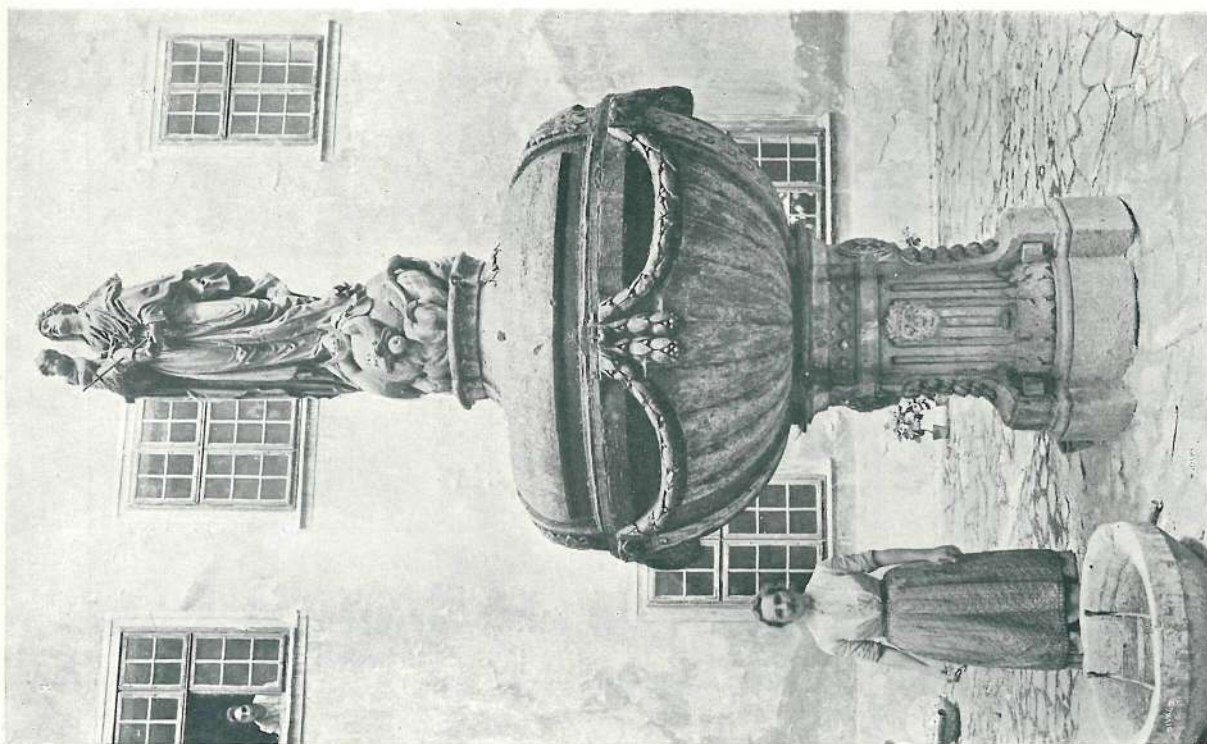
síremléke 1734-ből. Ez a lendületes rajzú s finom dekoratív érzékre valló sírkő, sárgás és májszínű szalcburgi márványból készült, figurális része azonban: a szárnyas [halálfej] a Sopron melletti Rákos és Szent-Margitta környékén fejtett homokkőből való, amelyből a többi síremlék zömét is faragták. Ez utóbbi körülmény ismét arra vall, hogy még a márvány síremlékeket is soproni mesterek készítették, akiknek azonban nem volt kellő jártasságuk földolgozásához s azért a márvány síremlékekre szánt figurális díszítést óvatosságból homokkőből faragták ki.

Hogy mily tökéletességre vitték a homokkő feldolgozását idők folyamán, ennek egész sorozat alakos díszű síremlék a bizonyossága. Ezek közül képből Prusíreszky Klárát mutatjuk be 1791-ből s Reisch Tóbiásét 1792-ből. Dekoratív szempontból a soproni kőfaragóiskola kései munkái közül a bencés kolostor udvarán levő víztartó-medence a legszebb, mely copf-stíljét után ítélve a XVIII. század végéről való. Az utolsó figyelemre méltó figurális munkát ismét az evangélikusok temetőjében Láng soproni polgár sírján látjuk. Ezt özv. Láng Johanna a maga s korán elárvult kislány nevében 1817-ben emeltette elhunyt férje emlékének. A klasszicizmus korának idealizáló felfogásával készült szoborcsoportozat Canova hatásáról tanuskodik s homokkőből faragott formáinak finomsága tekintetében biz-

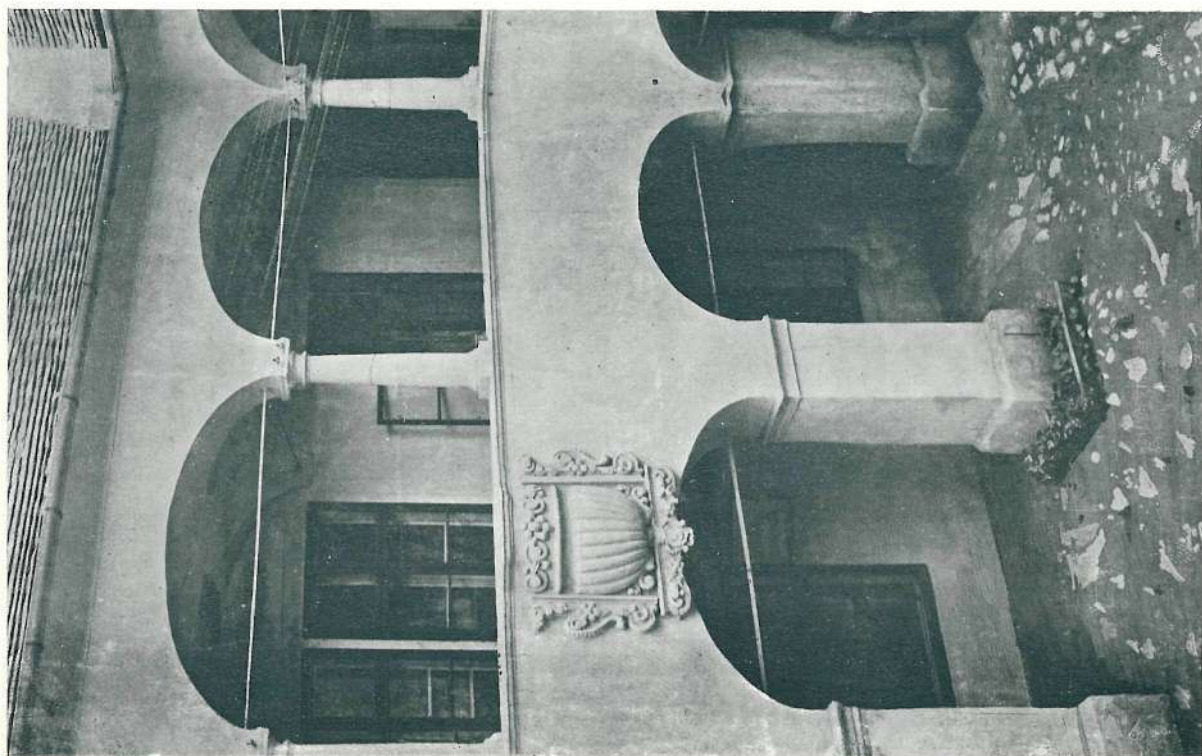
vást vetekedhetik Ferenczy István márványszobraival.

Mint említettük, a soproni evangélikusok régi temetőjét 1886-ban vonták el eredeti rendeltetésétől. A törvényszabta harminc év elmúltával, tehát 1916-ban a temetőt ismét visszaadják az életnek: háztelkekre bontják s beépítik. A művészetnek néhány soproni barátja figyelmeztetésére a Műemlékek Országos Bizottsága már eleve gondoskodott arról, hogy a temető széthányása alkalmával, ennek művészeti sírkövei el ne pusztuljanak. A soproni evangélikus egyházközség szegénységével s egyéb körülményekkel számolva a Bizottság egyelőre azt határozta el, hogy a szebb síremlékeket az itteni evangélikus templom külső falaiba illesztve állítja föl. Ma már talán fölösleges bizonyítani, hogy minden művészeti emlék eredeti rendeltetése helyén hat a legszebben. S Sopron város lakosságának valláskülönbség nélkül arra kellene törekednie, hogy a régi temetőnek síremlékekkel díszes kerítésfala a pusztulástól megóva továbbra is megmaradjon. A síremlékek díszes sorozata így nemcsak a város régi művelődéstörténete igen érdekes fejezetét örökítené meg továbbra is, de az esetleg' kertté átalakított s legfeljebb egy-két monumentális középülettel beépített temető emlékét hirdetve oly érdekes művészeti látnivaló volna, aminőhöz foghatóval Magyarországon csak kevés város dicsekedhetik.

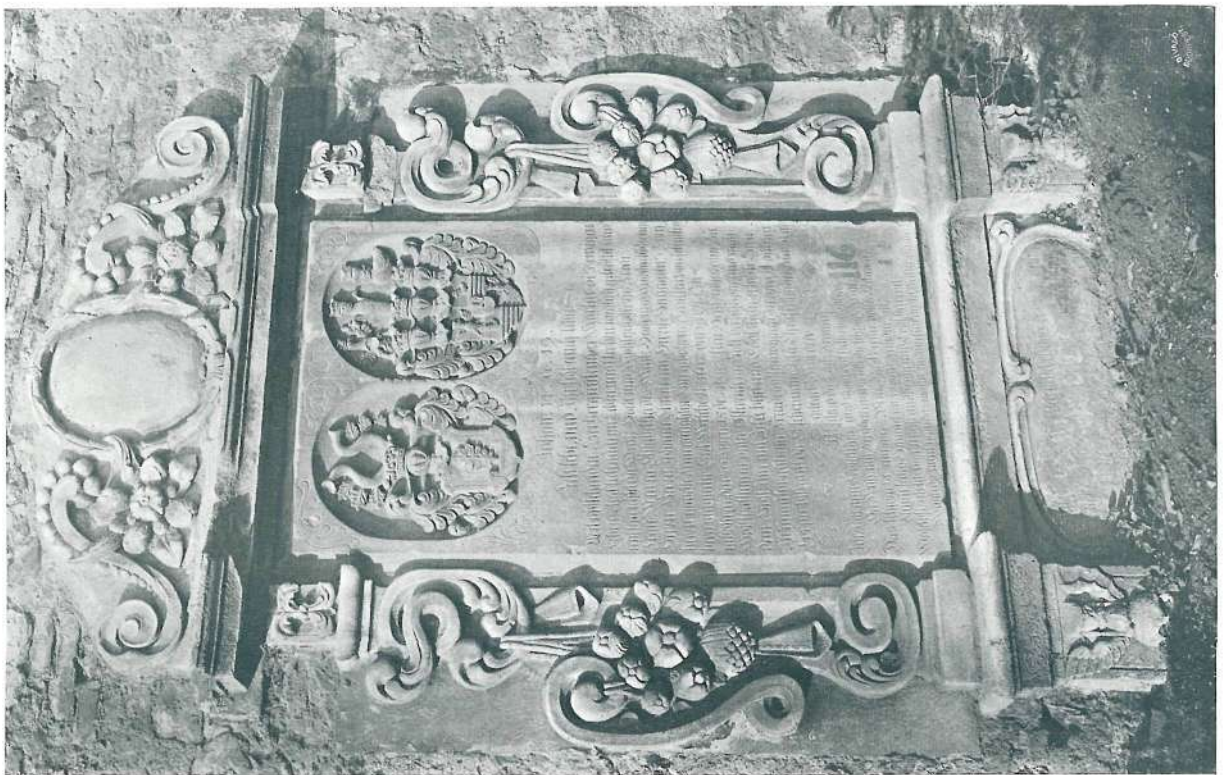

253. VÍZGYŰJTŐMEDENCE A SOPRONI BENCÉSKOLOSTOR UDVARÁBAN.

252. RÉSZLET A SOPRONI SZENT-GYÖRGY-UTCA 12. SZÁMÚ HÁZÁNAK UDVARÁBÓL.

254.

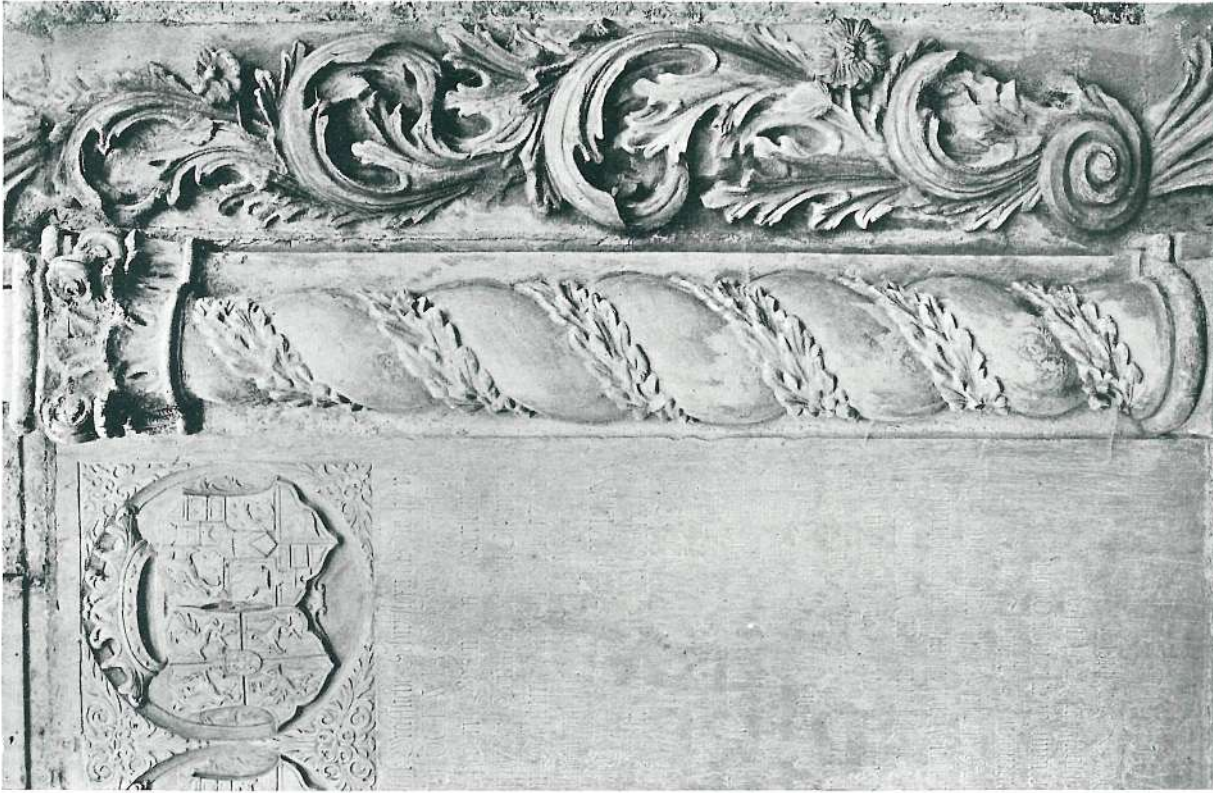
254. GAYMANN BÁRÓNÓ, SZÜL. SCHALLENBERG
ERZSÉBET GRÓFNÓ SÍREMLÉKE 1682.

255.

255. XVIII. SZÁZADBELI SÍREMLÉK, AMELYET 1831-BEN
A PALLO ÉS SEYRING-CSALÁD SAJÁTÍTOTT KI.

AZ EVANGELIKUSOK RÉGI TEMETŐJÉBŐL, SOPRONBAN.

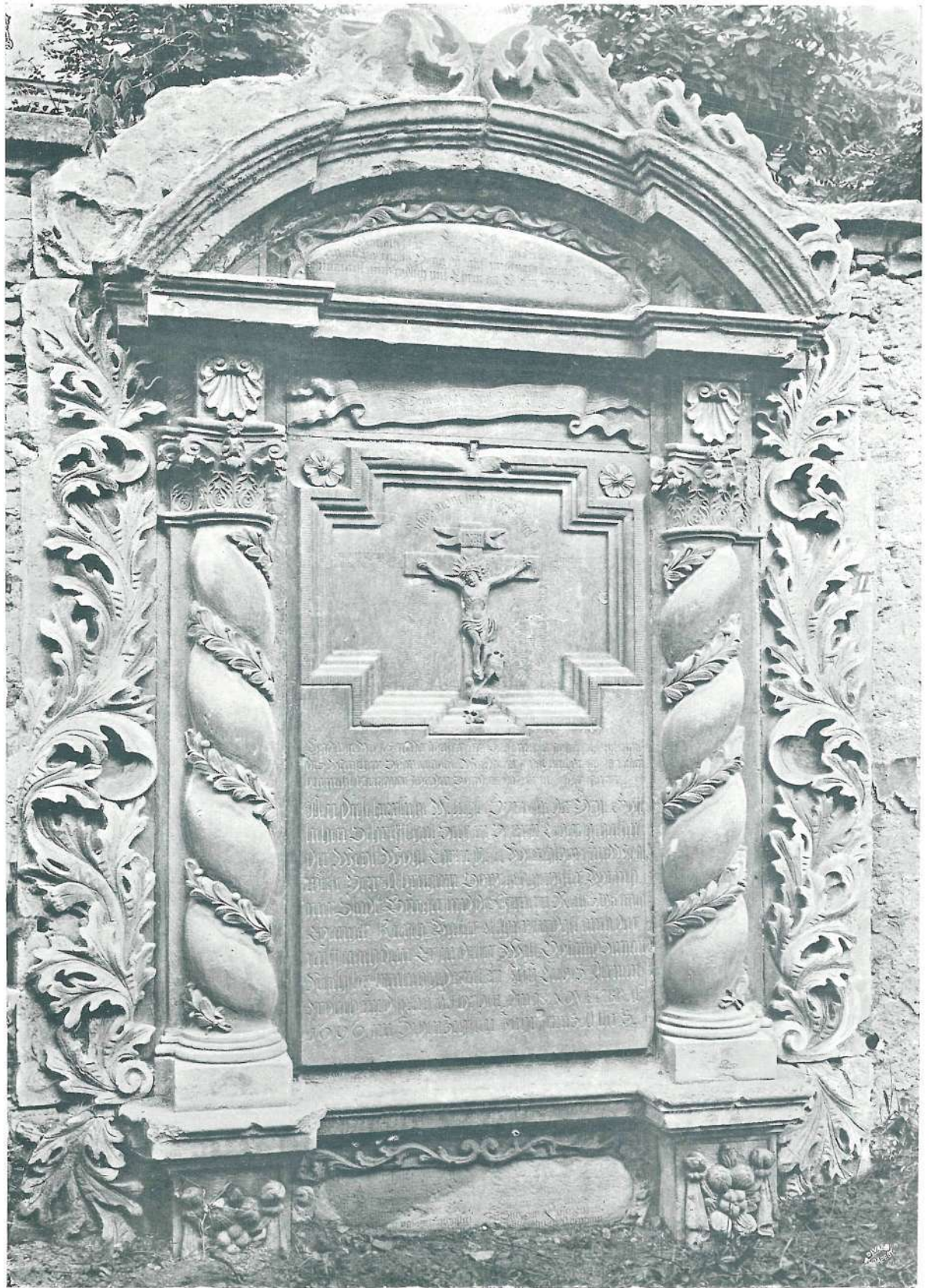

257. HERBERSTEIN OKTÁVIA ÉS POLIXÉNIA FÉRJEZETT ÖTTINGEN,
ILLETVE GURLAND GROFNÓK SIREMLEKÉNEK RÉSZLETE. 1702.

AZ EVANGELIKUSOK RÉGI TEMETŐJÉBŐL, SOPRONBAN.

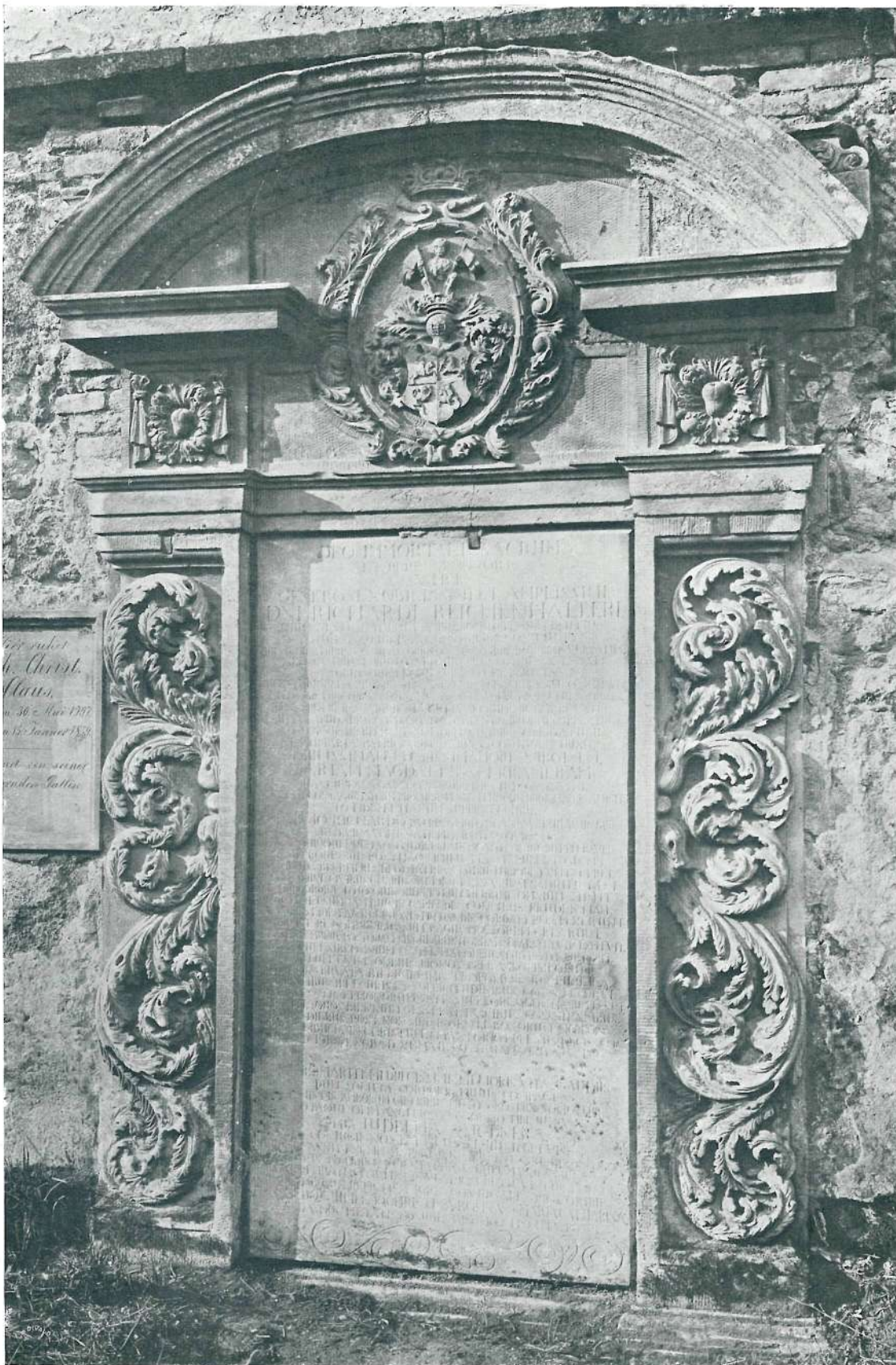

256. LÁNG, SOPRONI POLGÁR
SIRSZOBRA. 1817.

258. SCHOWITSCH ÁBRAHÁM VÁROSI TANÁCSNOK
EV. EGYH. GONDNOKA SÍREMLÉKE 1696.

AZ EVANGELIKUSOK RÉGI TEMETŐJÉBŐL, SOPRONBAN.

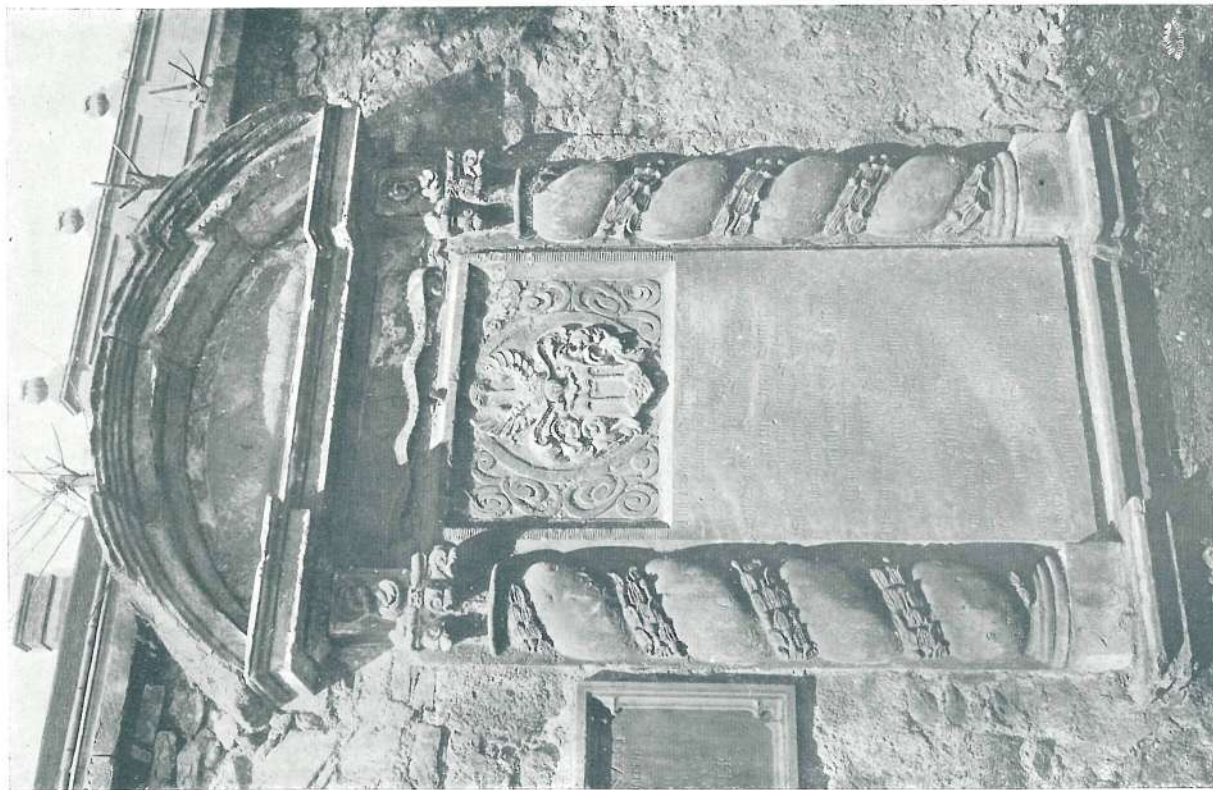

259. REICHENHALLER RIKÁRD SOPRONI KÖZGYÁM SÍREMLÉKE 1694.

AZ EVANGELIKUSOK RÉGI TEMETŐJÉBŐL, SOPRONBAN.

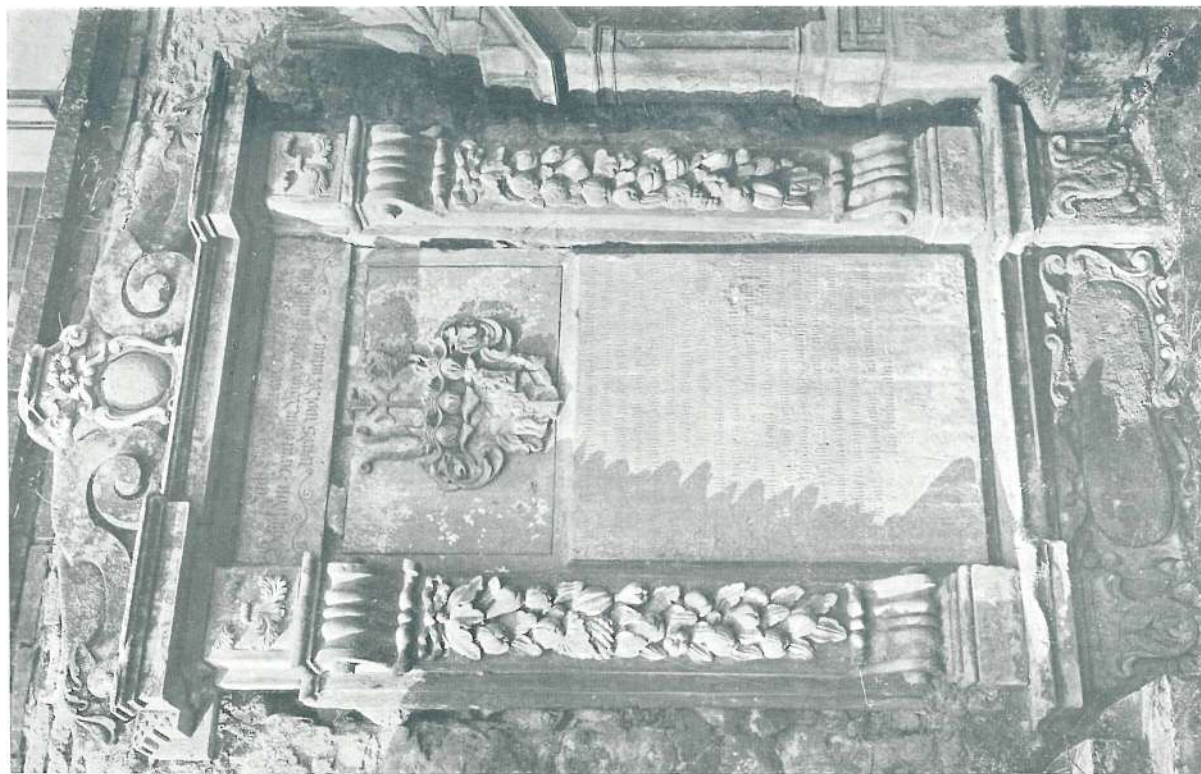

261.

261. WAMER GYÖRGY SOPRONI POLGÁR
SÍREMLÉKE. 1716.

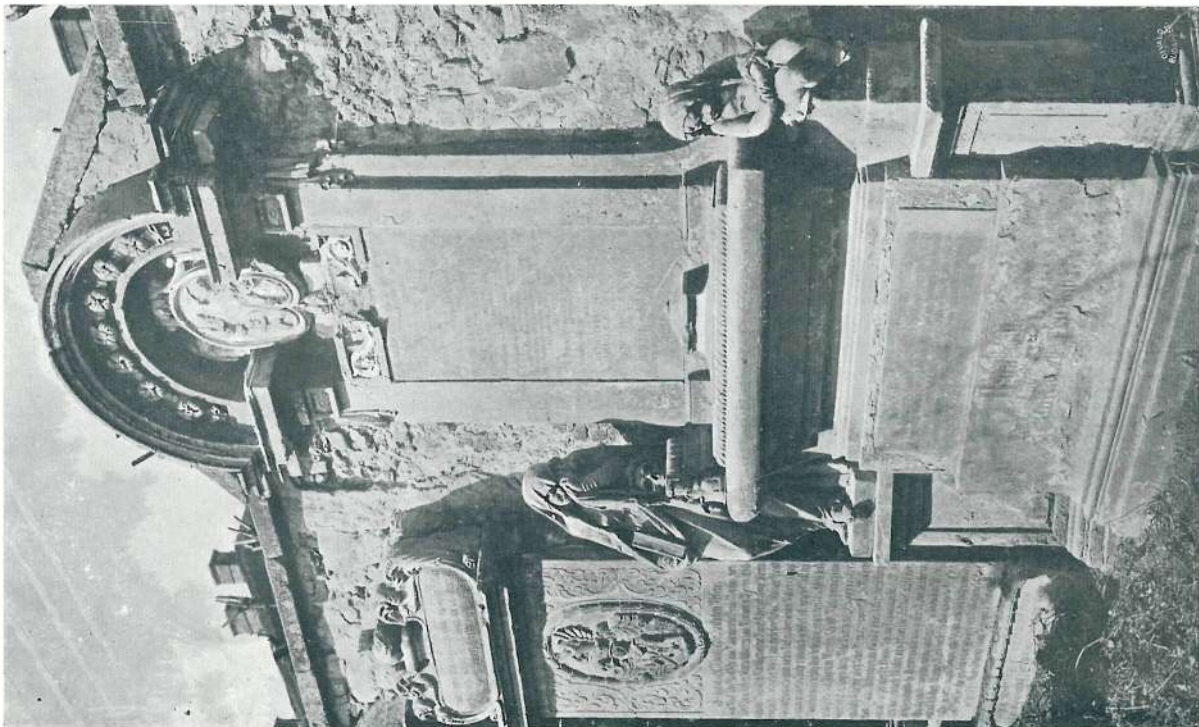
260.

260. A JÖSTELSBERGER NŐVÉREK
SÍREMLÉKE 1693—1708-IG.

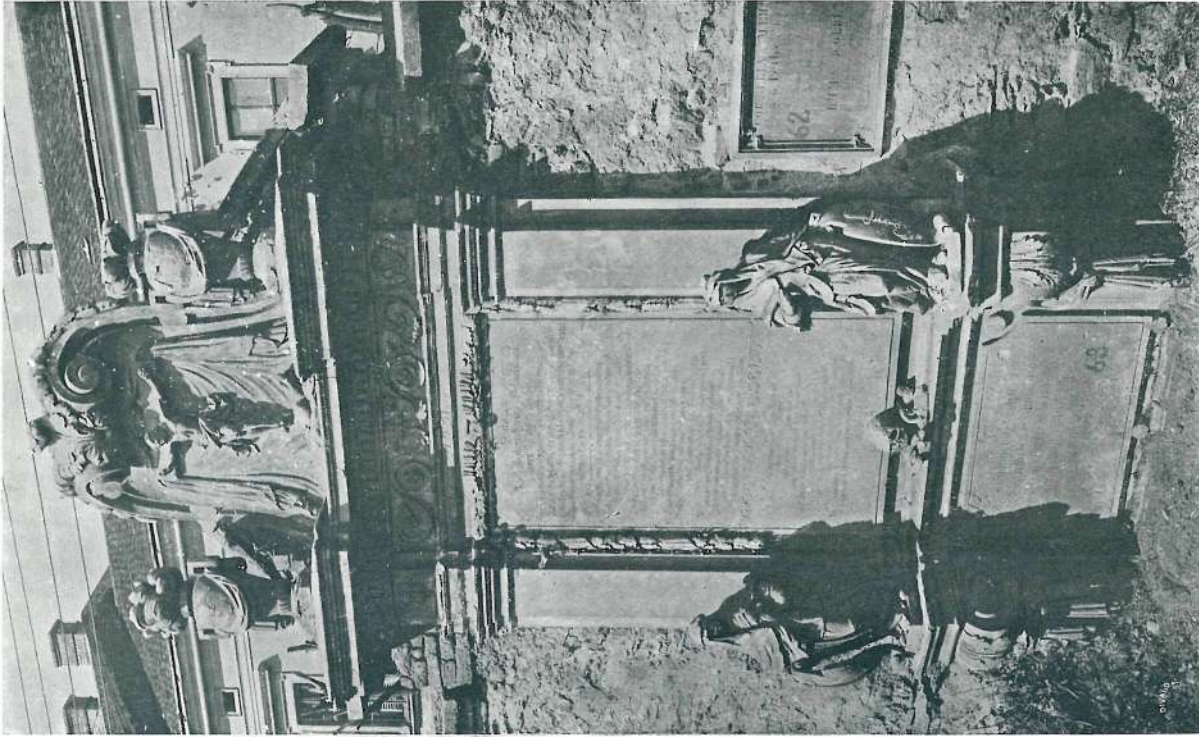
AZ EVANGÉLIKUSOK RÉGI TEMETŐJÉBŐL SOPRONBAN.

262.

262. SCHOWITSCH ÁBRAHÁM ÖZVEGYÉNEK SÍREMLÉKE.
BALRA PRUSINSZKY KLÁRA SÍREMLÉKE, 1791.

263.

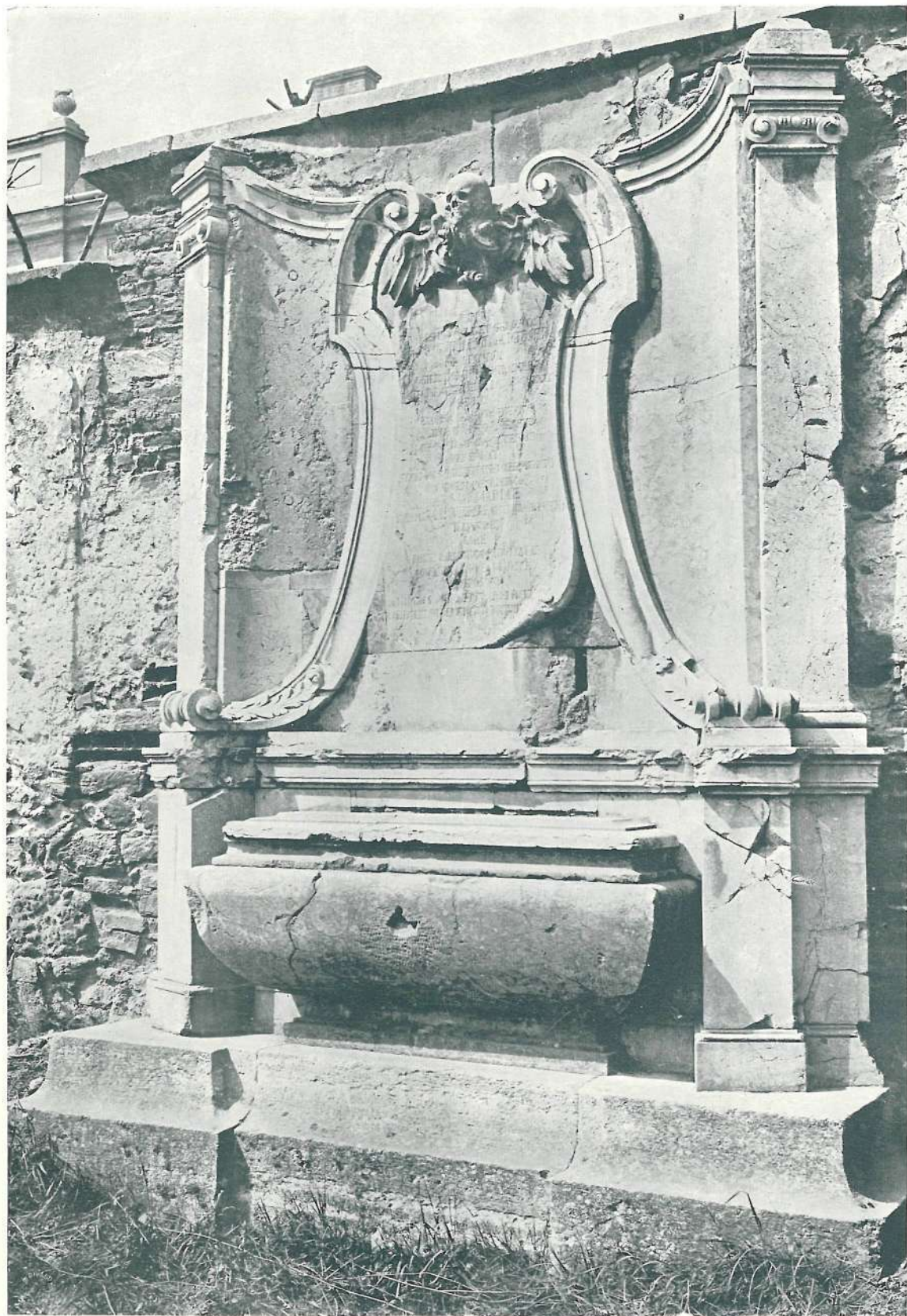

263. REISCH TÓBIÁS SOPRONI
POLGÁR SÍREMLÉKE. 1792.

AZ EVANGELIKUSOK RÉGI TEMETŐJÉBŐL, SOPRONBAN.

264.

264. AUTNER VILMOS SÍREMLÉKE 1734.

AZ EVANGELIKUSOK RÉGI TEMETŐJÉBŐL, SOPRONBAN.